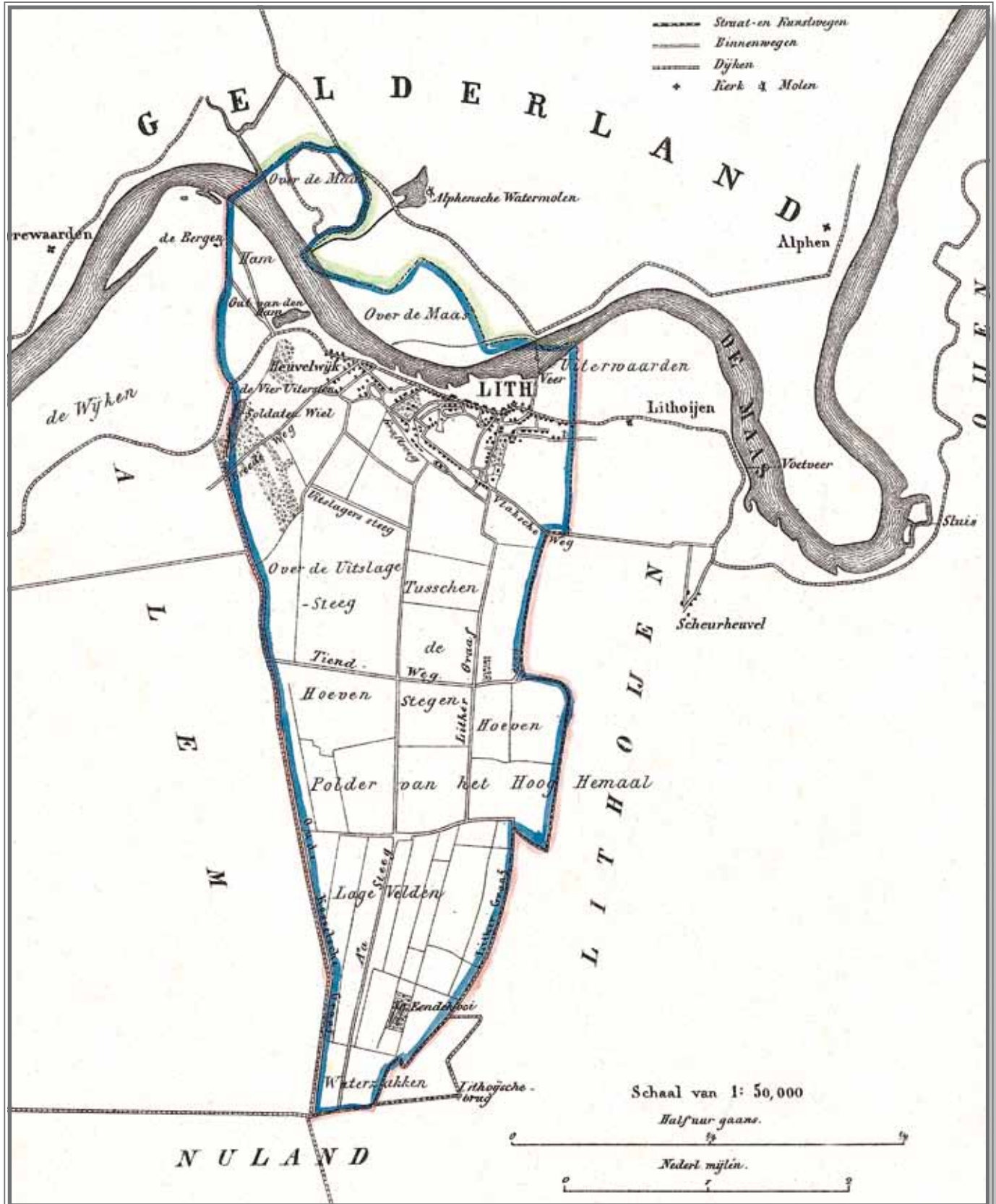

Lith in vogelvlucht

door Henk Buijks

Gemeente Lith 1865, 988 Bunders, 1250 inwoners

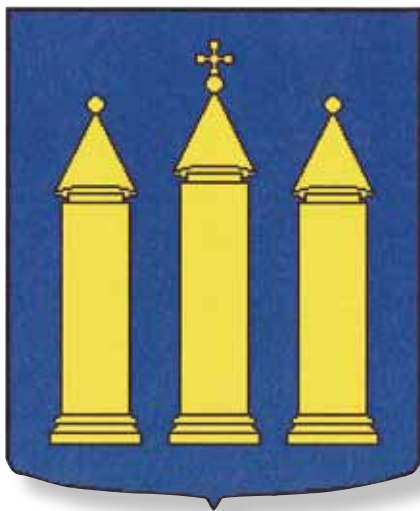
De in december 2010 nog steeds zelfstandige gemeente Lith, 5.551 hectaren groot, ligt ten noordoosten van 's-Hertogenbosch. Ten noorden en westen stroomt de Maas, en in het zuiden grenst Lith aan de gemeenten 's-Hertogenbosch, Maasdonk en Oss. De gemeente telt zes kerken. Dat zijn van west naar oost: 't Wild, Maren-Kessel, Lith, Lithoijen, Teeffelen en Oijen.

In 1939 werden Lithoijen en Oijen en Teeffelen bij Lith gevoegd. In 1958, toen de gemeente Alem, Maren en Kessel werd opgeheven, kwamen Maren-Kessel en 't Wild erbij. Het dorp Alem werd bij die gelegenheid aan de Gelderse gemeente Maasdriel toegevoegd. Als gevolg van de Maaskanalisisatie tussen 1930 en 1940 was dit dorp al aan de andere kant van de Maas terechtgekomen.

Het oorspronkelijke Lith was natuurlijk veel kleiner, namelijk 988 hectaren. Aan de landzijde werd het begrensd door de gemeenten Alem c.a., Nuland, Geffen en Lithoijen. Het kerkdorp Lith was de enige woonkern.

De naam

De naam Lith betekent 'gerechtshuis', maar ook 'weg' en 'overtocht'. En in het Anglo-Saksisch staat het werkwoord 'lithan' voor 'varen'. De naam heeft natuurlijk te maken met de geografische ligging van Lith: pal aan de Maas en hemelsbreed slechts enkele kilometers verwijderd van de rivier de Waal. In vroeger eeuwen gold nog sterker dan nu dat de rivieren comfortabeler transportwegen waren dan de landwegen.

Het gemeentewapen

Het gemeentewapen van Lith houdt direct verband met de Sint-Lambertuskathedraal te Luik. In 1024 kwam de heerlijkheid Heerewaarden, waartoe Lith behoorde, definitief in handen van het domkapittel in Luik. De kathedraal daar, die na de Franse Revolutie werd verwoest, had drie torens. Vandaar dus dat er drie torens staan in het huidige gemeentewapen.

Oudste vermelding en vroege ontwikkeling

De bewoningsgeschiedenis van Lith gaat ver terug. De oudste sporen van bewoning, vooral in de zand- en grindgaten in de Lithse Ham, dateren uit de late bronstijd/vroege ijzertijd (700 tot 500 v.C.). Ook de Romeinen hebben hier hun sporen achtergelaten. De eerste schriftelijke vermelding van 'Litta' stamt uit de tiende eeuw, toen koningin Gerberga goederen die zij in Lith had, aan de abdij van de Benedictijnen in Reims schonk. Die goederen lagen in het

gebied dat ooit Klein-Lith en later Lithoijen werd genoemd. Groot-Lith was de aanduiding voor het latere dorp Lith. In ieder geval lag de oudste kerk van Lith en Lithoijen vroeger precies halverwege beide dorpen, in 't Groenewoud.

Dijkstoel

Zoals de naam al aangaf, is de ligging aan de Maas belangrijk geweest voor Lith. Zo had het dorp een riviervol en een veer op Alphen. Ook de beroepsbevolking was er vanouds gevarieerder dan in dorpen meer landinwaarts. Het water was echter niet alleen vriend, het vormde, reeds in de middeleeuwen, een bedreiging. Al rond 1250 werden er daarom Maasdijken bij Lith aangelegd. En om die dijken goed te kunnen onderhouden moet Lith spoedig daarna al een dijkstoel hebben gekregen, een college van heemraden. In latere tijd blijken de dorps-schepenen tevens heemraad te zijn. Omdat het Maaswater ook regionaal moest worden gekeerd, werd in 1325 het waterschap De Polder van het Hoog Hemaal opgericht met heemraden uit Lith, Lithoijen, Geffen en Oss.

Markt

De kanunniken uit Luik gaven in 1359 Lith een bestuursreglement om de zaken goed aan te kunnen pakken. In datzelfde jaar werd ook de gement (de gemeenschappelijke grond van het dorp) verdeeld. Daarbij werd het Marktveld uitgezonderd voor het houden van een markt. Het kapittel van Sint-Lambertus gaf het dorp Lith namelijk een vrije weekmarkt. "Vrij" betekende dat de kooplieden dan de bescherming genoten van de plaatselijke heer. De markt zou op dinsdag zijn en de bijbehorende bescherming duurde vanaf maandagmiddag 3 uur tot

Rechts vooraan de dorpsgracht

woensdagmiddag 3 uur. Deze vrijheid was voor iedereen, met uitzondering van misdadigers.

Mogelijk maakte de markt deel uit van een pakket van maatregelen dat de Luikse kapittelheren wilden nemen om Lith tot een omwaterde en omwalde stad te verheffen. Maar verder dan het graven van een dorpsgracht is het nooit gekomen. De Graftweg en de sloot ernaast herinneren daar nog aan.

Loop van de bevolking

In de achttiende eeuw telde Lith rond de 800 inwoners. In 1791 waren dat er ruim 900 en in 1813 was het aantal boven de 1.000 gekomen: 1.019 om precies te zijn. Lith groeide maar heel langzaam in de negentiende eeuw: in 1850 waren er 1.200 inwoners

en in 1900 bijna 1.300. In 1950 waren dat er 1.500. Pas daarna ging het veel sneller: vijftig jaar later, in 2008, was het bevolkingsaantal van het dorp Lith verdubbeld tot 3.055.

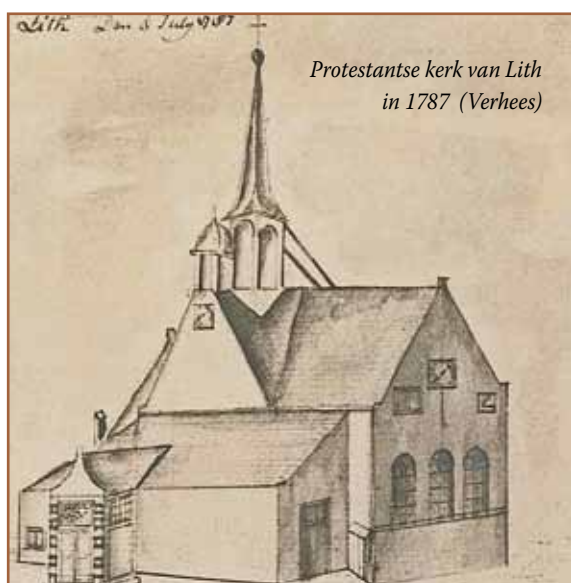
Middelen van bestaan

Traditioneel leefde de bevolking van Lith van de landbouw. De regelmatige overstromingen van de Maas maakten de oogsten wisselvallig. Diezelfde overstromingen maakten daarentegen de weilanden zeer vruchtbaar, zodat hooi en begrazing door vee nog het meeste opleverden. De vrije weekmarkt heeft er uiteindelijk niet toe bijgedragen dat de handel van bovenlokale betekenis is geworden. De transportsector was dat wel: de schepen van Janssen Boten bevoeren jarenlang onze grote rivieren. Het bedrijf werd later voortgezet als Janssen Auto's. Ook zijn in Lith nog steeds twee busondernemingen actief.

Kerken

Doordat het Luikse kapittel in 1672 het overheidsgezag moest overdragen aan de Staten-Generaal der Zeven Verenigde Nederlanden, ging de middeleeuwse kerk over naar de kleine protestantse gemeenschap van Lith. Na de verwoesting van de kerk door een V-1 in januari 1945 werd het nieuwe protestantse kerkje op bijna dezelfde plaats gebouwd.

De katholieke Lithenaren kerken aanvankelijk in hun schuurkerk; in 1841-43 verrees op dezelfde plaats een pastorie met een waterstaatskerk eraan vast. Deze kerk had veel te lijden van de overstromingen van 1867, 1876, 1880, 1882 en 1883. Vandaar dat spoedig werd gedacht aan een nieuwe

Pastorie en kerk Lith

Sint-Lambertus. Deze werd door de Roermondse architect C.H.J. Franssen gebouwd in de jaren 1898-1900. Tot de dag van vandaag bepaalt deze neogotische kerk het silhouet van Lith.

In de kerk staat een monumentaal orgel van de Belgische orgelmakers Loret. Sinds de jongste restauratie van ex- en interieur kan het gebouw er weer een hele tijd tegen.

Typisch Lith

Al vele jaren is Lith bekend vanwege het stuw- en sluiscomplex, dat overigens op oorspronkelijk Lithoijens grondgebied ligt. In de jaren 1932-1936 kwam dit belangrijke waterstaatkundige werk tot stand als onderdeel van het Maaskanaliseringsproject. Honderden werklozen uit de gehele Maaskant konden hier toen aan de slag. Doordat de omvang van de binnenvaartschepen steeds maar toenam, werd op de duur een nieuwe sluis noodzakelijk. In 2002 kwam deze gereed. Het complex draagt nu de naam

Sluis en stuw Lith

Maasvlakte 2. Eerder al had Nuon aan de Gelderse kant een waterkrachtcentrale gebouwd.

Natuurlijk kennen veel Nederlanders Lith vooral als het 'Dorp aan de rivier', naar de titel van de roman die Antoon Coolen in 1934 publiceerde. In dat verhaal neemt de dorpsdokter Tjerk van Taeke een centrale plaats in. Als model voor dit romanpersonage heeft Coolen de kleurrijke figuur van de legendarische dokter Jacob Wiegersma genomen. Fons Rademakers verfilmde in 1958 Coolens veelgelezen boek. In 2007 kreeg Coolens verhaal een reprise in de vorm van een groots opgezet theaterstuk in de Lithse uiterwaarden.

Lith heeft nog iets speciaals: de dorpspaden tussen de Maasdijk en de rest van het dorp aan de andere kant van de Hereneng, het in oorsprong groene dorpshart. Helaas zijn er enkele verdwenen, maar hetgeen van dit cultureel erfgoed resteert, wordt redelijk beschermd. ■

Engwijkpad Lith